

פנחס נוי, 1930-2014

פרופ' פנחס נוי (2008)

פרופ' פנחס נוי היה פסיכיאטר, פסיכואנליטיקאי ופסיכותרפיסט, חבר ואנליטיקאי מנחה בחברה הישראלית והבין-לאומית לפסיכואנליזה, וכן מרצה במחלקות שונות של האוניברסיטה העברית בירושלים בפסיכיאטריה ובפסיכואנליזה. פרופ' נוי חיבר שלושה ספרים בעברית וכתב עבודות מדעיות רבות בתחום עיסוקיו, שכללו בין היתר את הפסיכודינמיקה של האמנות והיצירתיות, תהליכי החשיבה הראשוניים וביטוייהם, וכן תהליכי התחזוקה של ה'עצמי'. הוא הנחה קנדידים רבים במסגרת הכשרתם הפסיכואנליטית, עסק בטיפול פסיכואנליטי ופסיכותרפי בקליניקה הפרטית שלו, והיה איש משפחה אהוב ומסור. כל מי שהכירו אישית (ובניהם מחברי רשימה זו) העריך רבות את הידע המקצועי הרב והעמוק שלו ואת השכלתו הכללית הרחבה, ובעיקר את התנהלותו השקטה והצנועה בחיי היום-יום. הוא נפטר בגיל 84, שנים אחדות לאחר שלקה באירוע מוחי.

להתגורר עם אמו בברלין. ביולי 1939, זמן קצר לאחר שמלאו לו תשע שנים ועל סף פרוץ מלחמת העולם השנייה, עזב נוי את ברלין. במאמרו הוא כותב כי באותם ימים לא היה ניתן לעבור ברחובות ברלין בלי לפגוש בתהלוכה כלשהי של גברים במדים ובנעלים מצוּחצחים, כאשר אנשים מתקהלים במדרכות, מצדיעים במועל יד וקוראים "הייל". במיוחד שררה אקסטזה המונית כאשר מכוניתו של היטלר עצמו חלפה ברחוב; אנשים הריעו בפראות, נערות השליכו פרחים על המכונית, נשים היו מתעלפות מרוב התרגשות, וקבוצות של לובשי מדים עם נשק נראו מצדיעים במועל יד בכל פינה. נוי עצמו מעיד שהיה ילד בלונדי וכחול עיניים, וככזה לא חש בסכנה להתערב בהמון. הוא ידע היטב, ככל תושבי ברלין באותו זמן, על עלילות הנאצים ועל מחנות הריכוז דכאו (מחנה הריכוז הנאצי הראשון שהוקם במאוס 1933) ואוראנינבורג (שאף הוא הוקם באותו זמן), כך שלמרות שהיה מוקסם מסצנות הרחוב שראה, שנה את הנאצים ואף חש תחושת בוז להמונים המוסתים שמריעים בהיסטריה. אביו של נוי הצליח להימלט מגרמניה לפולין בערב ליל הבדולח, לאחר שהוזהר על-ידי חבר גרמני ששמו מופיע

קורות חייו

פנחס נוי (שם משפחתו המקורי היה נוישטאדט) נולד ב-16 ביוני 1930 בעיר ברסלאו שבגרמניה (כיום בדרום מערב פולין ונקראת וורוצלב) כבן יחיד להוריו. אביו סחר ביינות ועבד כסוכן נוסע ומתואר כאדם נעים ועדין (51, עמ' 193). האב עבד קשה ונעדר הרבה מהבית. בסופי השבוע, שהיו הימים היחידים שבהם שהה האב בבית, בני המשפחה נהגו לשחק, לשוחח, או ללכת ביחד אל בית הכנסת. אמו היתה, לדבריו, אף היא אם אוהבת שפינקה את בנה היחיד.

כרבים מעמיתיו למקצוע, מגיל 7 שהה שנתיים בפנימייה יהודית בעיירה קאפוט הסמוכה לברלין ובתקופה זו אמו למדה בבית הספר לאחיות שעל-יד בית החולים היהודי בברלין. נוי גדל בגרמניה של שנות השלושים במאה הקודמת, שנים שבהן עלה בה לשלטון המשטר הנאצי וחיי היהודים נעשו קשים מיום ליום. לבילי הבדולח* גורש יחד עם כל ילדי הפנימייה ועבר

* הלילה שבין 9 ו-10 בנובמבר 1938 שבו נערך בגרמניה ובאוסטריה פוגרום ביהודים.

יחד עם חבריו מהצבא, באוקטובר 1949, את קיבוץ ארז בצפון מערב הנגב. כעבור כשנה קץ בעבודתו המשעממת בחליבת פרות ובשתילת תפוחי אדמה והחליט לעזוב את הקיבוץ וללמוד באוניברסיטה. עזיבת הקיבוץ הסבה לו רגשי אשם והוא חש כי המקצוע היחיד שראוי לו ללמוד באותה עת היה חקלאות. הוא נרשם, אפוא, לפקולטה לחקלאות תוך הבטחה לחבריו בקיבוץ כי עם סיום לימודיו יחזור לקיבוץ ויעבוד בו כאגרונום.

שלושה סמסטרים בלימודי חקלאות הספיקו לנוי הצעיר, והוא עבר ללמוד בבית הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית והדסה, שבאותה שנה – 1952 – החלו בו לימודים מן השנה הראשונה. במהלך לימודיו (שאותם ואת מחייתו מימן בעיסוק בעבודות רבות, לרבות הוראה בחצי משרה בבית ספר תיכון), שהסתיימו ב-1958, ובעיקר בשנת הסטאז', החליט להתמחות בפסיכיאטריה. את עבודת המחקר שהיה עליו לבצע (בהדרכת פרופ' יוליוס צלרמאייר) כחלק מהדרישות לקבלת התואר דוקטור לרפואה, עשה בתחום המניעים להתאבדות, ובהמשך אף פרסם חלק מסיכומה כמאמר בפני עצמו.

כאשר הקשיב למטופליו המתארים את סבלם, השתכנע, לדבריו, יותר ויותר "עד כמה מכריעה היתה השפעת גורמים פסיכוגניים במהלך התפתחות המחלה שלהם. כמעט בכל מקרה אפשר היה למצוא את השפעתם בשלב כלשהו של המחלה – כגורמים אטיולוגיים, כקובעים את תגובת החולה לטיפול, כמשפיעים על היכולת להסתגל למצב, כמנבאים את התוצאה הסופית של המחלה – וברוב המחלות – כמשפיעים בכמה שלבים או אפילו ככולם. כשהגעתי לתובנה שהניסיון להעמיק לשורשיה של כל מחלה כמעט מוביל אותנו מהגוף לשערי הנפש, החלטתי לבסוף לבחור במחלקה לפסיכיאטריה כמקום התמחותי" (51, עמ' 192).

זמן קצר יחסית לאחר תחילת התמחותו בפסיכיאטריה, החליט להשתלם בפסיכואנליזה והצטרף כקנדידט אל המכון הפסיכואנליטי בירושלים. לאחר סיום התמחותו בפסיכיאטריה והשתלמותו בפסיכואנליזה, נשאר נוי לעבוד בבית החולים הדסה, וב-1962 מונה לניהול המרפאה הפסיכיאטרית שבו. כמו כן היה חבר במכון הפסיכואנליטי. בשנים 1967-1968 נסע לארה"ב ללימודי פוסט-דוקטורט במחלקה לפסיכיאטריה של המרכז הרפואי ע"ש אלברט איינשטיין בניו יורק וכן במחלקה לפסיכולוגיה של אוניברסיטת ניו יורק.

ב-1968, לאחר עשר שנים ב"הדסה", החליט נוי להפסיק את עבודתו בבית החולים לטובת עבודה כפסיכיאטר וכפסיכואנליטיקאי בפרקטיקה פרטית. עם זאת, המשיך להרצות במשך כשלושים שנה במסגרות שונות של האוניברסיטה העברית בירושלים (בבית הספר לרפואה, בבית הספר לעבודה סוציאלית, בבית הספר למשפטים, במחלקה לפסיכולוגיה ובבית הספר לחינוך) וכן במחלקה למדעי ההתנהגות באוניברסיטת בן גוריון בבאר שבע. ב-1971 מונה כמרצה אורח בפסיכיאטריה באוניברסיטה העברית, ב-1972 הוסמך כפסיכואנליטיקאי מנחה במכון הפסיכואנליטי, וב-1976 מונה כפרופסור אורח באוניברסיטה העברית.

ברשימת המיועדים למעצר ולמשלוח למחנה ריכוז למחרת היום. פנחס הצעיר נשאר עם אמו בברלין, וביוני 1939 היא הצליחה להעלותו על רכבת ה"קינדר טרנספורט" כדי שיגיע לבסוף לארץ ישראל שבה כבר חיו כל אחיה ואחיותיה. האם הבטיחה לו שהיא תגיע אחריו, אך הדבר לא עלה בידה והם לא נפגשו יותר מאז שנפרדו באותו ערב בתחנת הרכבת בברלין. גם מאביו שהצליח לעבור לפולין הוא לא שמע דבר בהמשך. רק שנים מאוחר יותר נודע לו גורל הוריו: האב נספה באושוויץ והאם, שניסתה להשלים את הסמכתה כאחות בברלין, נשארה שם ונספתה אף היא מאוחר יותר.

פנחס הנער הגיע לארץ ישראל ואומץ על-ידי בני משפחה שהתגוררו בתל-אביב. שם התגורר מגיל 9 ועד הגיעו לבגרות. הוא קיבל יחס טוב, וכל צרכיו סופקו לו בידי קרוביו. עם זאת, ועל אף שלא היתה לו כל סיבה להתלונן, היה חסר לו, כך כתב, רק דבר אחד; תמיד חש שאף אחד אינו באמת אוהב אותו, שהוא מהווה מעמסה על כל המשפחה, והם מטפלים בו רק מתוך מחויבות לזכר אמו. הוא למד בבית הספר היסודי "בית חינוך" בתל-אביב**, ובגיל 13 עבר ללמוד בפנימייה בבית הספר החקלאי בקיבוץ גבעת השלושה***. בחופשות הקיץ נהג לנסוע לקרוב משפחה בקיבוץ ולשהות אצלו, שם נהנה להרגיש חופשי לעשות את כל מה שהיה ברצונו לעשות. פעמים רבות נהג להצטרף אל נערים בוגרים ממנו בשוטטות ברחבי הארץ במשך ימים ושבועות מבלי שמישהו עקב אחריהם. באותו זמן לא היתה לו, לדבריו, כל תחושת חסך ואף הרגיש גאה מאוד שבגיל 11 הוא משוטט ברחבי הארץ מבלי שמישהו משגיח עליו.

לאחר שחזר לבית משפחתו בתל-אביב בסיום החופש, נהנה לספר לחברי כיתתו על כל הרפתקאותיו ולעורר את קנאתם. לדבריו, "רק שנים מאוחר יותר, לאחר שסיימתי את לימודי בבית הספר לרפואה, נשאתי אשה, הקמתי משפחה וחוויתי שוב מה פירושה של אהבה אמיתית ודאגה הדדית, התחלתי לקלוט מה שאיבדתי מאז נפרדתי מאמי ועד שמצאתי את אשתי" (51, עמ' 198).

כחבריו ללימודים באותה תקופה, היה חבר בתנועת נוער וחשב להיות חקלאי במדינה שתקום.

פנחס נוי התגייס בגיל 18 ונטל חלק במלחמת העצמאות במסגרת חטיבת יפתח של הפלמ"ח. לאחר סיום המלחמה הקים

* כינוי למשלוחי הצלה של 12,000 ילדים יהודים וילדים נוצרים לא-אריים משטחי גרמניה והשטחים שנכבשו על-ידיה לאחר ליל הבדולח ועד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. הילדים הוסעו לבריטניה במימון הקהילה היהודית שם, שהתחייבה לקלוט את הילדים ולדאוג לחינוכם, במטרה לאחד אותם בהמשך עם הוריהם ולהביאם לארץ ישראל.

** שמו המלא הוא "בית חינוך ע"ש א.ד. גורדון"; נוסד ב-1931 בידי א"ד גורדון ולימים נקרא על שמו, ברוח סיסמתו "עבוד ולמד", והלימודים בו התבססו על שלושה עקרונות: שיוויון, עבודה וחברה.

*** מוסד זה נפתח ב-1934 ונוסד ביוזמתה של רוזה כהן, אמו של יצחק רבין המנוח ואחותו. הלימודים התאפיינו ברוח החלוציות והיצירה, בחינוך לעבודה, ובחיי חברה עשירים. לימודי הטבע נלמדו מתוך מגמה ליצור קשר נפשי עם הטבע והמולדת. רבים מבוגריו התגייסו לפלמ"ח והיו מעורבים בתחומי הביטחון וההתיישבות וכן בהנהגת המדינה.

עליון (סופר-אגו), ושיש לנו הרבה משאלות ורעיונות שאנו לא-מודעים להם... כאשר נשאלתי באותם הימים מה אני רוצה להיות כשאהיה גדול, נהגתי לענות שעדיין קשה לי להחליט אם אני רוצה להיות מוסיקאי או פסיכואנליטיקן" (51, עמ' 191).

בשנות לימודיו בבית הספר לרפואה נמשך נוי במיוחד לאותו סוג של עבודת בילוש, המאפיין את ההתנהלות עם מטופלים שאושפזו במחלקות הפנימיות: "להקשיב לתלונות החולה, לקחת אנמנזה, לאסוף את כל הסימפטומים והסימנים, ולהגיע מתוך כל הנתונים לאינטגרציה המובילה לאבחנה ההגיונית. נהגתי לבחור פציינטים שהיו מאושפזים זמן רב ללא אבחנה ברורה, ולשבת ליד מיטתם במשך שעות, כשאני חוקר אותם על כל פרטי מחלתם – מה בדיוק הם חשים, איזה דימויים יש להם לגבי מחלתם, מה ההשערה שיש להם לסיבת הסבל שלהם – כשאני מדמיין שיום אחד אפתח את היכולת, אולי אפילו את השיטה הכללית, לאבחן מחלות רק על בסיס האנמנזה והתחושות הסובייקטיביות של הפציינט, מבלי להזדקק לתמיכת ממצאי מעבדה ושאר אמצעי האבחון האובייקטיביים. ניגשתי לכל סימפטום פתולוגי בלתי מאובחן כאל כתב חידה שיש לפצח אותו והתקשיתי לשאת את התיסכול הכרוך באי הצלחה להגיע לאבחנה הנכונה תוך זמן סביר" (51, עמ' 191). נוי חש כי סקרנות זו הניעה בזמנו את פרויד עצמו ואת עמיתיו חלוצי הפסיכואנליזה, ויכול היה לחוש הזדהות גם עם הגישה "לפירוש חלומות, פנטזיות, וסימפטומים נירוטיים", שבהם ניתן לראות "מסרים מוצפנים" שנשלחו ממעמקי הלא-מודע של המטופל, ושיש ללמוד את "שפתו המוזרה ותחבולותיו החמקמקות... כדי שנוכל לפענח את כתב החידה" (51).

כך הלך פנחס נוי והשתכנע יותר ויותר עד כמה היתה מכרעת השפעתם של גורמים פסיכוגניים על מהלך התפתחות מחלתם של מטופליו. כמעט בכל מקרה יכול היה למצוא את השפעתם בשלב כלשהו של המחלה, ובמקרים רבים היתה להם השפעה בכמה שלבים ואף כולם. התובנה שאליה הגיע, לפיה הניסיון להעמיק ולחקור ולנסות להגיע לשורשיה של כל מחלה כמעט, מוביל את המטפלים מהגוף אל מחוזות הנפש, היתה גורם מכריע בהחלטתו לבחור בפסיכיאטריה כתחום התמחותו. תחילה נתקל בקושי רב כאשר מצא עצמו במצבים שבהם היה עליו לקבל החלטות גורליות מבלי שהיה בידו מידע מספיק וידע ראוי ביחס לדרך הנכונה שבה יש לפתור את הבעיה שלפניו. משלא קיבל מענה הולם ממומחים ותיקים שהיו מדריכיו, פנה אל ספרי הלימוד. הוא היה פתוח לכל תיאוריה ולכל אסכולה שיוכלו לשכנעו כי יש להן הצעות טיפוליות מעשיות בהפרעות הפסיכופתולוגיות השכיחות. מלומדים ידועים ובעלי שם עולמי שביקרו בזמנים שונים בירושלים שבה התמחה, הציגו בפני אנשי המקצוע את התיאוריות החדשות או את השיטות הטיפוליות שלהם, אך נוי לא השתכנע מאף לא אחת מגישות אלו. הוא חש כי התיאוריות שעליהן ביססה כל אחת מהאסכולות הללו את שיטותיה הטיפוליות המהפכניות היו מאוד רדודות וצרות אופקים.

הוא פנה שוב לעיין בכתבי פרויד ושוב מצא בהם את החשיבה רחבת האופקים, את החקר האינ-סופי לגילוי הפירוש וההסבר

באותן שנים עסק במחצית מזמן עבודתו בפרקטיקה קלינית עם מטופלים ובמחצית השנייה עסק בהוראה, כולל מתן הדרכות והוראה קלינית במכון הפסיכואנליטי. בזמן הנותר עסק בכתובת מאמרים מדעיים בנושאים השונים שעניינו אותו. במשך 15 שנים היה נוי חבר בוועדת הקבלה של המכון הפסיכואנליטי, והיה עליו לראיין את הפונים החדשים לטיפול פסיכואנליטי ולהחליט למי מהקנדידטים הבכירים להפנות כל אחד מהם. בשנים 1989-1991 כיהן כיו"ר ועדת ההוראה במכון הפסיכואנליטי.

לצד כל אלה התראיין באמצעי התקשורת; כך, למשל, בכתבה שפורסמה בנושא עקרות ואימוץ ("דבר", 31.1.1972, עמ' 9) טען כי קשה לקבוע מי נפגע קשה יותר בין גברים ונשים בשל עקרות, אם כי נראה שהעקרות מפריעה יותר לאשה בשל חוסר יכולתה ללדת ולממש בכך את נשיותה. לעומת זאת, ציין, יש גברים שנפגעו בתחום הדימוי של משפחה ולא העקרות, עקב חוסר יכולתם להוליד והם אף פנו לטיפול נפשי בשל כך. בכל מקרה, טען, גבר ואשה שלקו בעקרות חייבים לטפח ולהבליט צדדים אחרים באופיים ובאישיותם. כן השתתף נוי בשיחות ברדיו ביולי 1978 (על השפעת המוסיקה על האדם) ואף הרצה בפברואר 1989 בסנימטק בירושלים (על טראומה נפשית בסרטי קולנוע). הוא כתב בתחומי מקצועו גם בכתבי עת שנועדו לקהל הרחב.

מאז תחילת לימודי הרפואה שלו התגורר פנחס נוי בירושלים. ב-1956 נשא לאשה את חנה לבית ליכטנר, שהיתה אחת במקצועה, ולבני הזוג נולדו שתי בנות. ב-1988 נפטרה חנה ממחלה ממארת. כעבור שנתיים נישא שנית לפסיכולוגית הקלינית דורית שרב, שהיתה כבר אם לבת ולבן, ועם הזמן נעשו בני הזוג סבים לאחד עשר נכדים. ב-1997 פרש נוי מההוראה בשל בעיות בריאות, אולם המשיך בעבודתו הטיפולית בקליניקה הפרטית ובכתבתו המדעית. באוקטובר 2009 עבר אירוע מוחי, הפסיק את עבודתו הטיפולית וצמצם את עבודתו המדעית. פנחס נוי הלך לעולמו ב-12 בספטמבר 2014.

דרכו המקצועית

כפי שפנחס נוי עצמו מעיד, "סיפור האהבה שלי עם פרויד החל כשהייתי בן 12. מצאתי בספרייתו של ידיד משפחה ספר שפורסם בעברית, כאחד מהסידרה "מדע לעם" – "הפסיכואנליזה ויוצרה זיגמונד פרויד".* קראתיו בשקיקה וסיפרתי בהתלהבות לחברי שעששו אני יודע שהנפש שלנו מחולקת לשלושה חלקים: סתמי (איד), אני (אגו) ואני

* למעשה מדובר בספרו של הפדגוג והפסיכולוג ד"ר משה בריל, "הפסיכואנליזה וזיגמונד פרויד יוצרה", שיצא לאור ב-1940 בהוצאת ראובן מס, כחלק מסידרת ספרים בשם "ספרית דני למדע פופולרי". הוצאה זו הוקמה בידי ראובן מס בברלין ב-1927, ועם עליית הנאצים לשלטון עבר מייסדה לירושלים והעביר אליה את הוצאת הספרים. לאחר נפילת בנו, דני מס, מפקד מחלקת הל"ה, בינואר 1948 במלחמת העצמאות, ושהיה קודם לכן מפקדו של גוש עציון, הקים לזיכרו את סידרת הספרים שנקראה על שמו, ובמסגרתה יצאו לאור 84 ספרים בענפי מדע שונים.

ביכולתם להבהיר את המשמעות הסמויה של מסריהם. אולם בהיעדר קריטריון אובייקטיבי לאישוש הפרשנות ולאמותה, לעולם אינם יכולים להיות משוכנעים שהם נמצאים בדרך הנכונה. לאנשים יש צורך להאמין כי המעשה שאותו הם עושים הוא המעשה הנכון, שמאמצייהם משרתים מטרה כלשהי, וכי האמצעים שהם בוחרים בהם להשגת מטרה זו הם אכן המתאימים ביותר.

לרשותו של איש המדע עומדים מושגי יסוד וחוקים בסיסיים ואוצר ידע בתחום מקצועו, וכן שיטות לאישוש השערותיו וממצאיו או להפרכתם. לרשות האדם המאמין יש כתבי הקודש ונציגי האל בעולם הזה (רבנים, כמרים, וכד') שתמיד קובעים מה נכון ומה אינו נכון. לרשותו של הפסיכואנליטיקאי יש אומנם אוצר ידע עצום, אך הוא יכול לבסס את עבודתו רק על קבוצת עקרונות כלליים ועל כמה הנחיות טכניות, אך למעשה, עליו לגשש את דרכו עם כל מטופל ולא לתר מחדש בכל מפגש טיפולי. לאחר מכן עליו לחכות כמה חודשים לפני שיידע אם פירושו והסבריו הביאו למטופל תועלת כלשהי.

לפיכך, טען נוי, אין להתפלל שהפסיכואנליטיקאי חש קנאה באיש המדע משום שיש לו מסגרת התייחסות מוצקה שעליה הוא יכול להתבסס, והוא מקווה למצוא דבר מה דומה עבור המקצוע שלו. בסופו של יום הוא נשאר עם מבחר אסכולות שכל אחת מהן מציעה תיאוריה בסיסית מנוסחת היטב וטכניקה טיפולית שיש לה מיקוד ייחודי (העברה, אמפתיה, יחסים אינטרסובייקטיביים). בנוסף מאפשרת כל אסכולה ללכת אחר כתביו של בעל סמכות מפורסם המספק לפסיכואנליטיקאי את כל התשובות הדרושות, ועל כל אלה היא מעניקה לו קבוצת תמיכה של עמיתים אנליטיקאים שיחד עמם הוא יוכל להעריך אותה סמכות עליונה (51).

נוי הבין, איפוא, את הצורך של רבים מעמיתיו למקצוע להיצמד באופן הגנתי לאסכולה מסוימת, אך היה לו קשה להתייחס אליהם בכבוד. לדעתו, על הפסיכואנליטיקאי להיות בעל סבלנות ומוכנות לצעוד לבדו בשביליו הסבוכים של הלא-מודע ללא מפה וללא אמצעי ניווט אחרים, תוך יכולת לתכנן מסלול חדש בכל מפגש טיפולי, ומעל לכול – לחיות תמיד עם הספק ועם העמימות האם המסלול שנבחר לבסוף על-ידו הוא אכן הנכון.

טענתו של נוי היא שגמישות מחשבתית זו היא לזו גישתו האינטלקטואלית והמקצועית של פרויד, לפיה יש לבחון כל תופעה פסיכולוגית מכמה היבטים. הוא סבר כי מערכת רב-מודלית זו מאפשרת למטפל לבחון כל תופעה קלינית מכמה נקודות מבט – דינמית, אנרגטית (אקונומית), טופוגרפית, וסטרוקטורלית. זו מערכת פתוחה משום שתוכנה בצורה כזו שתמיד ניתן יהיה להוסיף או לגרוע מודל אחד מבלי לערער את כל המערכת. וכך, במהלך עשרות השנים שעברו מאז מותו של פרויד, הפסיכואנליזה נטשה בהדרגה את היבט האנרגטי ופיתחה היבטים אחרים: העצמי, ההסתגלותי,

הנכון, הטלת ספק לגבי נכונות כל מסקנה שהסיק, יכולת להודות בצניעות 'אינני יודע', והחשוב מכול – תיאור של פציינטים אמיתיים עם הסימנים והתסמינים שלהם, הדומים לאלה שאנו פוגשים מידי יום בעבודתנו במחלקה ובמרפאת החוץ" (51, עמ' 193). נוי לא קיבל תמיד את רעיונותיו של פרויד, אך נוכח לדעת כי על אף שאפשר לבקר את הסבריו ולהתווכח עם התיאוריות שלו, הרי שאין מנוס מלהתפעל מהתצפיות הקליניות החודרות של פרויד. לדעת נוי, פרויד ראה דברים שאחרים לפניו לא שמו לב אליהם, תיאר אותם ואז ניסה לפרשם או להציע תיאוריה חדשה להסברתם, והכול ברוח הידע הדל שעמד לרשותו באותה תקופה. נוי גם העריך מאוד את יכולתו של פרויד ללמוד מטעויותיו ומכישלונותיו, ולשנות את התיאוריה שלו במידת הצורך. פרויד היה נאמן רק לעובדות הקליניות, וכאשר עמד בפני תצפיות קליניות חדשות שאותן לא הצליח לשלב בגוף התיאוריה שלו, לא היסס וביצע רעיונה של התיאוריה (51).

כאמור, נוי הצטרף כקנדידט אל המכון הפסיכואנליטי בירושלים, סיים בו את הכשרתו האנליטית ונעשה לחבר במכון. בשלב זה, לדבריו, "החל גם הקונפליקט שלי עם הפסיכואנליזה, והאמביוולנטיות כלפי מכונה והאסכולות השונות שבתוכה, אשר ליוו אותי כל חיי. מחד, התפעלתי מפרויד ומתלמידיו רמי המעלה, מדרך חשיבתם, מסקרנותם ומאמצייהם הבלתי נלאים לחדור לעמקי המוח האנושי בידועם שלעולם לא יגיעו אל קרקעית הלא-מודע. מאידך, כל חיי היתה בי התנגדות לסמכות, וקשה היה לי לשאת את ההרצה לפרויד שראיתי במכון, ואת התייחסותם של חברי המכון כלפי הפסיכואנליזה כאילו היתה סוג של כת. ליתר דיוק, לא הסמכות עצמה מקוממת אותי, אלא בעיקר עדת מאמינים נלהבים, המעריצים את אותה הסמכות" (51). במשך כל חייו סלד נוי מאנשים המעריצים הערצה עיוורת דמויות בעלות סמכויות מפוקפקות, בין אם מדובר בפוליטיקאים מושחתים ובין אם מדובר במנהיגים דתיים סנייליים המשמיעים דברים בלתי הגיוניים. הוא היה בו לאנשים שנוהרים כסומים אחר הפוליטיקאי המושחת או לחסידים השוטים ששותים בצמא כל דבר שטות של הרבי שלהם ומנמקים כל הערה המתנגדת לדבריו באמירה ש'המשמעות העמוקה' של דברי הרב לא הובנה על-ידי המעיר.

גם בחברה הפסיכואנליטית מצא נוי לצד אנשים נבונים ומשכילים ובעלי חשיבה ביקורתית, לא מעט מאמינים עיוורים שדבקו בתיאוריה של סמכות אחת והתייחסו לכתבים של בעל/ת סמכות זו כאל מקור כל החוכמה בפסיכואנליזה. לדבריו, נהג להתווכח עם אנשים אלה, ולא כדי לשכנעם לזנוח את אמונתם, אלא כדי לעודדם ולדרבנם לקרוא, לפחות מידי פעם, משהו מהספרות של מתנגדי דרכם לשם ריענון החשיבה. לרוב לא הצליח בכך, ועם הזמן גמלה בו ההבנה שהדבקות העיקשת באסכולה מסוימת לא שיקפה בחירה הגיונית, אלא בעיקר סוג של הגנה (51).

נוי הדגיש כי הפסיכואנליטיקאים פועלים מרבית הזמן בגבול אי-הוודאות. הם מנסים להבהיר לעצמם את התהליכים הפסיכולוגיים הדינמיים של מטופליהם ולהציע פירושים שיש

כל רעיון חדש. הקו המנחה לסקירה היסטורית זו היה הרצון להראות שהפסיכואנליזה הגיעה כיום למקום שבו רק גישה מרובת מודלים יכולה להבטיח את הישרדותה והמשך התפתחותה והתרחבותה, ולמנוע את התפוררותה לרסיסים שבמוקדם או במאוחר יטבעו באוקיאנוס הגדול המכונה כיום 'טיפולים באמצעות דיבור' (the talk therapies). תקוותי שספר זה יתרום, לפחות בישראל, לנטייה החדשה המפציעה בחוגים המקצועיים שלנו: המאמץ לשלב את הפצלים השונים, שחלקם מחזיקים במכוני הכשרה משלהם – פרוידיאניים, קליניאניים, קוהוטיאניים, מיטשליאניים, יונגיאניים וכו' – לתוך חברה אחת, מכון אחד, ומסלול הכשרה אחד. אני מאמין שזו אחריותנו, של קהילת הפסיכיאטרים והפסיכולוגים הקליניים, להציע למטופל הממוצע הזקוק לפסיכותרפיה כתובת אמינה אחת שיוכל לפנות אליה, ולא לכפות עליו כאשר הוא במצוקה וזקוק לטיפול להתחיל בסקר שווקים, ולהחליט איזו אידיאולוגיה נראית לו סבירה ביותר, או איזו גישה נמצאה כיעילה ביותר לחבר האחרון עימו התייעץ" (51, עמ' 195).

מאמרו של נוי מ-1969 שפורסם בכתב העת הבין-לאומי לפסיכואנליזה, ואשר עסק בתיאוריה הפסיכואנליטית של תהליכי חשיבה ראשוניים, הוא אחד החשובים שנכתבו באותה עת. במאמר זה, עיבוד של הרצאה שהועברה עליידו בחברה הפסיכואנליטית בישראל בנובמבר 1968, הציע נוי רויזיה שלמה בתיאוריה של התהליכים הראשוניים. הוא הציב אתגר ביחס למושג 'תהליך ראשוני' כתהליך גרסיבי פרימיטיבי בהשוואה לתהליכי חשיבה משניים. טענתו של נוי היתה שחשיבה ראשונית אינה פרימיטיבית או גרסיבית, אלא היא ממשיכה להתפתח, כפי שניתן להיווכח בתיחכום הגובר והולך של תהליכים כעיבוי (condensation), התקה (displacement), והסמלה (symbolization). בעקבות קליין, נוי ראה בכל התהליכים הנפשיים ביטוי של מערכת אחת; ממערכת זו עוברת קבוצת תפקודים תהליך של ריבוד (differentiation) במהלך ההתפתחות. החשיבה המשנית מתפתחת תוך כדי תלות במערכת משוב שגורמת לניטור (feedback monitoring system). התהליכים הנפשיים מוכווני-המציאות פועלים בהתאם לחשיבה המשנית, בעוד שהתהליכים הנפשיים המכוונים לשימור העצמי ולתחזוקת פועלים בהתאם לארגון של חשיבה ראשונית.

בשנים 1995-1999 פרסם נוי סדרת מאמרים ב"שיחות" בנושא פסיכולוגית העצמי, בניסיון לשלב בין הפסיכואנליזה של העצמי לבין פסיכולוגית האני. הוא הציע המשגה תיאורטית שהתאימה, הן לגישות התיאורטיות העדכניות בכל הקשור לנושא העצמי והן לצרכים הקליניים. נוי הראה כי הישגו של פרויד התבטא בהצלחתו לשלב במודל פשוט יחסית, הן את ההיבט האובייקטיבי, ה'אני' ככלי לעיבוד מידע ולוויסות והכוונה של ההתנהגות, והן את ההיבט הסובייקטיבי, ה'אני' כחוויה של העצמי, אשר מתמך בין לחצי היצרים ובין דרישות הסביבה וצווי המצפון. לדעתו של נוי, "העצמי כמושג חוית" הוא זה שעומד להפוך כיום לזרם המרכזי בפסיכולוגית העצמי. האחר, כגון המטפל, יכול להתחבר אל תחושות אלו באמצעות האמפתיה.

יחסי האובייקט, הבין-אישי או ההתייחסותי, ההתקשרות, והנוירופסיכולוגי, ועוד אחרים שנמצאים בהתהוות. ועם זאת, הפסיכואנליזה אינה פחות פרוידיאנית ואף הולכת ומתעצמת על-ידי תוספות אלו.

פנחס נוי יצא כנגד המצב שבו כל אחד מהיבטים משלימים אלה נעשה בסיס לתיאוריה של אחת מאותן אסכולות, ואומץ כתיאוריה דומיננטית בידי אותם אנשי מקצוע שמתקשים ואף אינם מסוגלים לשאת את חוסר הוודאות הכרוך בצורך להתבונן בכל תופעה מבעד לעדשות של כמה היבטים שונים, מבלי שאפשר יהיה לנבא מראש איזה מהם יתגלה כמשמעותי ביותר עבור מקרה מסוים. לדעתו יש להתנגד לתפיסה צרת אופקים זו, ולאמץ את הגישה מרובת המודלים שהציע; אז נמצא, כך טען, כי המערכת הפסיכואנליטית המקיפה של ימינו היא רחבה למדי כדי להכיל את כל נגזרות האסכולות שפעילות כיום. הוא גם הודה בכך שיהיה קשה מאוד לשכנע את חסידיה של כל אחת מהאסכולות השונות להכיר בעובדה שהם מסוגלים לראות רק חלק אחד של הפיל השלם, ואם ברצונם באמת להכיר ולדעת את הפיל בשלמותו, עליהם לשתף פעולה עם עמיתיהם מאסכולות אחרות (51).

ואכן, נוי ניסה בהרצאותיו ובעבודתו כמורה וכמדריך במשך ארבעים שנה להוריש לשומעיו גישה רב-מודלית רחבת היקף זו. למשתלמים בפסיכואנליזה הוא ניסה לכוון את התעניינותם לטווח רחב של תיאוריות, ולסטודנטים לרפואה, לפסיכולוגיה, לעבודה סוציאלית, לחינוך ולאמנות ניסה להציג את הרלוונטיות של הידע הפסיכואנליטי למקצועותיהם ולהדגימו למעשה. כאשר פרש בשל גילו ובריאותו מהוראה בעל פה מחוץ לבית, החליף את ההוראה שבעל פה בהוראה שבכתב, והמשיך לכתוב ספרים ומאמרים שהיו מכוונים לאותו קהל יעד שנהג להשתתף בהרצאותיו באוניברסיטה ובמכון הפסיכואנליטי.

נושאים נבחרים מכתביהו המקצועית

פנחס נוי עסק, כדבריו, גם בכתבת מאמרים מדעיים בנושאים שעניינו אותו:

"תיאוריה פסיכואנליטית של תהליכים ראשוניים ומשניים, פסיכולוגיה של אמנות ויצירתיות (בעיקר מוסיקה), התפתחות הרגשות, מרכיבי האמפטיה, וכן סוגיות קליניות שונות... פרסמתי סידרה של שבעה מאמרים ב"שיחות" על "פסיכולוגית העצמי", בניסיון לשלב בין הפסיכואנליזה של העצמי לפסיכולוגית האני; ספר על "הפסיכואנליזה של האמנות והיצירתיות", ולאחרונה סיימתי ספר בשני כרכים על התפתחות הרעיונות התיאורטיים והטכניקות הטיפוליות בפסיכואנליזה מן ההתחלות של פרויד ועד הווה. בספר על אמנות ויצירתיות סקרתי את התיאוריה הפסיכואנליטית על תהליכים ראשוניים וניסיתי להראות שתהליכים אלה הם הליבה של כל פעילות אמנותית – הן בהנאה, הן בביצוע והן ביצירה של כל אמנות. בספרי האחרון סקרתי את ההתפתחות של מודלים, תיאוריות, שיטות תיקוף, וטכניקות טיפוליות שונים בפסיכואנליזה, את הסיבות התיאורטיות והקליניות לתחלופה המתמדת של רעיונות ושיטות, ואת הפולמוסים העיקריים שליוו הופעת

המוח, אלא דווקא מכושרו לפצל את פעילותו. כך שהאחדות אינה אלא תוצאה של הריבוי, מעין דיאלקטיקה, כלומר התפתחות בדרך של היווצרות ניגודים ויישובם.

נוי התייחס אל מנגנוני ההגנה השונים כשומרים על אחדות העצמי במובן של סיפּר שלם ומלוכד, כאשר הדגש הוא על אמת נארטיבית ולא על אמת היסטורית. כך גם הסביר את מטרתו ואריכותו של הטיפול הפסיכואנליטי, משום שבכל שלב יש לשקם ולערוך מחדש את הסיפּר של העצמי שעוות ונפגם, תוך העלאתם ועיבודם של זיכרונות נשכחים, של משאלות מודחקות ושל תובנות חדשות, ושילובם לכדי סיפּר בעל רצף ומשמעות. נוי קיבל את גישתו של היינץ קוהוט בכל הקשור לחשיבותם של יחסים עם הזולת, ושל סיפּוק צרכים של זולת משמעותי המושמש כ'זולת-עצמי' (self-object) לצורך התפתחותו התקינה של העצמי ולשמירת לכידותו, וכך על הבריאות הנפשית. לדעת נוי, תחושת העצמי מצריכה תחזוקה והשקעה תמידיות במהלך כל החיים. תחושה זו מורכבת מרצף של הטמעה והסתגלות, אשר מאפשרות להתאימה לשינויים שחלים בפרט עם התקדמות הגיל ובהתאם למצבי החיים ולמשימות הניצבות בפניו. כן טען נוי כי כמות המשאבים הנדרשים לאדם לצורך השקעה בתחזוקה השוטפת של תחושת עצמי קוהרנטית, נמצאת ביחס הפוך למידת תקינותה של תשתית העצמי שלו. לדעתו, צורכי תחזוקה זו אינם כוללים רק צורכי זולת-עצמי חיוביים, כפי שסבור קוהוט, אלא נדרש מיגוון של צרכים חיוביים ושליליים או מאתגרים, אשר מאפשרים לפרט לפתח נבדלות ומקוריות. לפי נוי, המניעים לכל הפעילות היצירתית מקורם בצרכים הפסיכולוגיים שנדרשים לשם תחזוקת העצמי. התפקיד העיקרי של החלום, הפנטזיה והפעילות האמנותית לסוגיה השונים היא, איפוא, לסייע ל'אני' במאמציו לפתח, לתחזק ולשמר את התחושה התקינה של העצמי. ביחס לחלום, נוי לא פסל תיאוריות פסיכואנליטיות כזו של פרויד על החלום כמילוי משאלה, אלא הציע זווית ראייה נוספת של פסיכולוגית העצמי.

את תפקידי החלום בתחזוקת העצמי הוא חילק לשלושה:

1. הטמעה עצמית – עיבוד הרשמים והמידע החדש מכל חוויות היום והשינויים בחיים אל תוך המארג של תחושת העצמי;

2. התאמה עצמית – התהליך ההפוך והמשלים, דהיינו סיוע בביצוע שינויים בדימוי ובנארטיב העצמי אשר מתחייבים מהשינוי במציאות החיצונית במעבר בין שלבי התפתחות שונים בחיים. תפקיד זה נעשה באמצעות בימוי של סצנות דרמטיות דמיוניות, שבהן הפרט נדרש להתמודד עם מצבים אפשריים בעתיד. תפקיד זה ממלאים, לדעת נוי, במיוחד ה'חלומות הרעים' המלאים חרדה ואימה;

3. אינטגרציה עצמית – בנייה של סוגי נארטיבים בתוככי הלא-מודע. אלה ניסיונות לתת משמעות למרכיבים בודדים של תחושת העצמי באמצעות קישורם ושיבוצם בחוויה הכוללת של העצמי. במאמריו הביא נוי דוגמות ממקרים טיפוליים לדרכים

נוי פיתח תיאוריה לפיה הצורך ליצור תחושת עצמי מלוכד (cohesive self), שנמצא ביחסי גומלין עם הזולת והחברה, ולתחזק אותה, מהווה אחת המשימות המרכזיות של ה'אני' וכן מהווה מוטיבציה חשובה אשר מניעה את הפעילות הנפשית ואת התנהגותו של הפרט. במילים אחרות, העצמי חווה וה'אני' מבצע. תחושת לכידות זו של העצמי, המורכבת מתחושה של רציפות בזמן ומתחושה של אחדות במרחב, היא תנאי לבריאות ולאיוון נפשיים. במילים אחרות, מדובר בצורך לחוש שעל אף ההשתנות הדינמית הקבועה והמתמדת במצבי רוח, בדעות ובמחשבות, יש לכל אלו שרשרת הגיונית של סיבה ותוצאה, ולשרשרת זו יש משמעות מהעבר דרך ההווה אל העתיד. לפיכך, טען נוי, אין מקום לדבר על "דימוי עצמי" כעל תמונה סטטית, אלא יותר על "סיפּר עצמי" (self narrative), שבו כל מה שקורה ומתרחש, כל הדמויות והאירועים, מתקשרים בהתאם לחוקיות פנימית כלשהי. וזאת בהשוואה לעצמי מופרע (disintegrated/fragmented self) אשר מופיע כעלילה בעלת מבנה לקוי ונטולת רצף הגיוני.

נוי טען עוד כי מלאכת הארגון נעשית באמצעות ארבעה סוגי תהליכים: הקניית משמעות, התבוננות עצמית, פעילות של מנגנוני הגנה, וכן קיומם של יחסי אובייקט. תהליכים אלה הם בחלקם מודעים ובחלקם בלתי-מודעים. בנוסף לכך, השגה של תחושת 'אני' מלוכדת מותנית ביכולתו של ה'אני' לבצע אינטגרציה בין פעילות לפי תהליכים ראשוניים ובין פעילות בהתאם לתהליכים משניים.

כאשר סקר נוי את התפתחות התהליכים הקוגניטיביים הוא הראה כי שש תכונות המאפיינות את האדם ותרבותו (והן): היכולת להשתמש בשפה, היכולת ליצור אמנות, היכולת לפתח מדע, היכולת לשכלל שיטות חינוך, היכולת לחוש אמפתיה, וכן היכולת לציית לחוקי מוסר) התפתחו הודות לכושר החשיבה הרפלקטיבית, כלומר הודות ליכולת של העצמי להתבונן בעצמו. בסקירתו את התיאוריות השונות בפילוסופיה ובפסיכולוגיה, לרבות הידע המתפתח בתחום הנורופסיכולוגיה, הגיע נוי למסקנה כי פעילותו של המוח אינה ריכוזית וצנטרליסטית, אלא שמרכזי המוח השונים יכולים לקיים פעילות קוגניטיבית נפרדת. עם זאת, כל מרכז יכול בתורו לשלוט או ליטול פיקוד לפי המשימה הפונקציונלית; פעילות הקשורה במצבי מציאות נשלטת על-ידי מרכזים מסוימים, בעוד שפעילות אשר מרוכזת בעצמי, כגון חלום, דמיון או יצירה, יכולה להתבצע תוך כדי ביזור למרכזים שונים, כגון עיבוד רגשי, העלאת דמיונות, וכד'. כאשר נוי התייחס לעבודתו המקורית על תהליכי החשיבה הראשוניים והמשניים, הוא הגיע למסקנה שעובדת היותו של המוח האנושי מכשיר עיבוד כפול המעבד את המידע בשני אופנים שונים (double coding), היא זו שמאפשרת את קיומה של כל הפעילות המורכבת של העצמי שתוארה לעיל, וגם פעולות אנושיות נוספות. זו בעצם ההתפתחות של העצמי; תחושת האחדות של העצמי אינה נובעת מהאחדות של פעילות

והשפעתה הבלתי אמצעית על האדם נובעים מהתקופה הטרום מילולית שלו, תקופה שבה התקשורת בין התינוק ובין סביבתו אינה יכולה עדיין להתרחש באמצעות הדיבור, ולכן הצלילים מהווים מקור חשוב לתקשורת. בהמשך ביסס נוי את השפעתה של המוסיקה על כך שהיא פונה אל העולם של התהליכים הראשוניים שמאפיינים את עולמו הבלתי-מודע של האדם.

נוי עסק באופן שבו המוסיקה מאפשרת לאדם להכיר ברגשות שהמלחין מבקש להביע בפניו, ובנוסף היא מעוררת בו רגשות גם אם אינם תואמים את הרגשות שהמלחין חש כאשר כתב את יצירתו או הרגשות שרצה להביע באוזני המאזין. נוי הבחין בשלוש דרכים שבהן משתמשים מלחינים כדי ליצור במאזינים היענות רגשית:

הדרך הנארטיבית, שבה מבקש המלחין לספר למאזין סיפור, מצב שבו המילה המדוברת או המושרת היא הכלי העיקרי; הדרך הישירה, שבה מבקש המלחין באמצעות הצלילים להביע באופן ישיר רגש כמו עצבות או שמחה, וזאת מתוך הנחה שקיימות תגובות אוניוורסליות למבנה ולצורה של לחן; והדרך העקיפה, שהיא גם הדרך המשמעותית יותר, ובה אין עוד שאלה מה המוסיקה עושה לאדם, אלא מה האדם עושה למוסיקה. ככול שהמאזין צריך להיות יותר פעיל בהאזנה למוסיקה, כך היצירה לדעת נוי איכותית יותר. הוא הדגים זאת באמצעות סימפונייה של צ'ייקובסקי, שתחילתה בנעימה שקל להתחבר אליה ולזהותה, אך בהמשך היצירה המאזין בא אל סיפוקו באמצעות פעילות אקטיבית שלו לעקוב אחר התפתחות הנעימה, השינויים שאותם היא עוברת, התזמורים השונים ועוד. ככול שיצירה אמנותית מביאה לפעילות אקטיבית מצד המאזין לה או הצופה בה, האדם אינו מפעיל רק תפקודים קוגניטיביים (תהליכים משניים), אלא מופעלים גם תהליכים ראשוניים. כלומר, האדם מפעיל במוחו איזומרים שהם רדומים כל עוד הוא עוסק רק בפעילות קוגניטיבית. בנוסף לכך, ההנאה מהאזנה למוסיקה גדלה והולכת ככול שהמוסיקה מצליחה להפעיל תפקודים שנותנים לאדם תחושה של עצמי בעל ערך. ככול שהמאזין מצליח למצוא את ההתפתחות של קו היצירה, את ההתפתחות והשינוי של הקווים המלודיים וכו', הרי שהוא ירגיש עצמו כמוקד של עשייה, כמוקד של התרחשות שמעניקה לעצמיותו משמעות ואף נותנת לה כוח.

תחום נוסף בעבודותיו של נוי מתמצה בתפיסה הרב-מודלית (multimodel). לדעתו, המאפיין הייחודי של הפסיכואנליזה נעוץ במערכת התיאורטית שלה; ביכולתה לארגן את התצפיות הקליניות, להבין את משמעותן ולקבוע את סוג ההתערבות הטיפולית. כדי לשמר את המערכת התיאורטית של תחום מקצועי זה, למצוא את מה שצריך לשמור עליו ולזהות את מה שיש להימנע ממנו כדי שהתחום ישרוד ויהיה מסוגל להטמיע בתוכו את ההתקדמויות המדעיות ולהסתגל לשינויים בגישות הרפואיות ובמציאות החברתית של ימינו, הציע נוי לראות את הייחודיות של הפסיכואנליזה כנעוצה במטא-פסיכולוגיה שלה

שבהן ניתן להיעזר בניתוח החלומות לפי גישתו במהלך התהליך הטיפולי.

בעבודותיו על האמנות והיצירתיות תיאר נוי את ההנחה הבסיסית, לפיה הפעילות האמנותית אינה תורמת רק לתחזוקה השוטפת של תחושת העצמי בדומה לחלום, אלא יש לה השפעה אף על עצם ההתפתחות של תחושת העצמי, ובעיקר על התפתחותם של דפוסי הארגון הרחבים יותר, שהן גם לשיטתו, הבריאות יותר. ההתפתחות הקוגניטיבית, כולל רכישת השפה, מדגישה מטרות מעשיות של העברת מידע בדרך יעילה ונייטרלית, תוך גביית מחיר של ניתוק מסוים מהצד החוויתי והביטוי הרגשי. לדעתו של נוי, האמנויות השונות מאפשרות קיומן של שפות חלופיות אשר מאפשרות ביטוי ראשוני של רגשות וחוויות. השירה והספרות עושות זאת באמצעות מטאפורות וסמלים, המוסיקה באמצעות מערכות צלילים, וכיו"ב. הפעילות האמנותית מרחיבה דעתו של אדם, ומעודדת התפרשות רחבה יותר של הפעילות הקוגניטיבית לתחום רחב יותר של מעגלים מוחיים.

נוי הבחין בין אמנויות נמוכות ובין אמנויות גבוהות מבחינת המורכבות שלהן, וטען כי לכל סוג יש תרומה אחרת לתחזוקת העצמי, לביטוי הרגשות ולוויסותם, לפיתוח הדמיון ולהתמודדות עם ניגודים, הן בעולם הפנימי והן בעולם החיצוני של הפרט. לדעתו של נוי, קירובם וחשיפתם של הילד והמתבגר לאחת האמנויות, ורצוי לזו שבה הוא מגלה כשרון ראשוני מסוים, תורמת תמיד לתחזוקת העצמי. אם הוא יצליח גם לפתח את הכישורים והיכולות להתמודד עם היצירות הגבוהות והמורכבות יותר באמנות זו, פיתוח זה יתרום בהמשך גם להרחבתם של תחומי ה'אני' והאישיות. הואיל וההנחה היא שהאישיות רחבת-ההיקף היא גם האיתנה, החסינה והעמידה ביותר לפגיעות, צפוי כי פיתוח הכישורים והכשרים האמנותיים יתרום את חלקו לבריאותם הנפשית של הפרט והחברה.

בדיון על יחסי העצמי עם האחר והקבוצה, נוי הסכים, אומנם, עם התיאוריה המקובלת לפיה הצורך בקשר עם זולת-עצמי אמפתי הוא צורך בסיסי להתפתחות התקינה של תחושת העצמי, אך טען עם זאת, כי זו תיאוריה המותאמת לערכי החברה המערבית המודרנית, ומקורה בניסיון קליני עם בני שכבה חברתית מסוימת. משום כך אין היא יכולה, לדעתו, להיות תיאוריה אוניוורסלית. התנאי הבסיסי, לדעת נוי, לפיתוח תחושת הזהות העצמית הוא עצם ההשתייכות לקבוצה אנושית כלשהי, ההזדהות עם מטרתיה, והנכונות להשתלב בפעולותיה ולקחת חלק בהן.

בעבודותיו של נוי על הפסיכודינמיקה של המוסיקה נעשה שילוב בין הידע המקיף שלו בתחומי הפסיכואנליזה על האסכולות השונות שבה ובין המוסיקה, בעיקר הקלאסית. הוא כתב כמה עבודות על המוסיקה והביטוי הרגשי, ובהן הובאו הדגמות מחיי היום-יום. נוי בחן בעבודותיו את השפעת המוסיקה על המערכת הרגשית של האדם, והניח כי מקורה של המוסיקה

קיומית זו של המטופל, הידיעה שהוא נמצא על המסך הפנימי של מטפלו וכי קיים משהו בעולם שחושב עליו ומעוניין לדעת מה קורה עמו, מעניקה לו את הכוח והביטחון העצמי להיות בלתי תלוי ולתפקד באופן עצמאי. עיקרון טיפולי זה היה נר לרגליו של נוי, שלא התחשב בניטרליות האנליטית הידועה ולעתים יכול היה לשאול מטופל לתוצאות של בחינה חשובה או של בדיקה רפואית משמעותית שעוררו דאגה אצל המטופל: "פשוט לא יכולתי לראות שום סיבה להעמיד פנים של ניטרליות כאשר באמת הייתי מודאג" (51, עמ' 198).

לצד עבודתו המקצועית, נוי היה אדם בעל לב חם, איש משפחה למופת, אהוב על עמיתיו ותלמידיו, וצנוע בהתנהלותו עם הסובבים אותו. במארס 2017 התקיים לזיכרו ובהשראתו במוזיאון ארץ ישראל בתל-אביב, ומטעם החברה הפסיכואנליטית בישראל, יום עיון בנושא "אדאג' – פסיכואנליזה ויצירתיות".

פנחס נוי ייזכר באהבה בקרב כל מכיריו ומוקיריו, שכבר חשים בחסרונו, על אף שחלפו רק שנים ספורות מאז פטירתו.

מבחר מפרסומיו:

1. הפסיכואנליזה של האמנות והיצירתיות. תל-אביב, מודן, 1999.
2. הפסיכואנליזה אחרי פרויד. בן שמן, מודן, 2006.
3. פרויד והפסיכואנליזה. בן שמן, מודן, 2008.
4. פסיכואנליזה, אמנות ויצירתיות. בתוך: הטב י. (עורך), פסיכואנליזה: הלכה ומעשה. תל-אביב, דיונון, 2003, עמ' 427-440.
5. הערך: פסיכואנליזה. האנציקלופדיה העברית, כרך 27, עמ' 961-963, 1975.
6. הערך: פסיכותרפיה. האנציקלופדיה העברית, כרך 27, עמ' 981-983, 1975.
7. New views on the psychotherapy of compensation neurosis: A clinical study. In: Arieti S., Chrzanoski G. (eds.), New dimensions in psychiatry: A world view. Oxford, England, Wiley, 1975, pp. 162-168.
8. The three components of empathy: Normal and pathological development. In: Lichtenberg J.P., Bornstein M., Silver D. (eds.), Empathy I. Hillsdale, N.J., 1984, pp. 167-200.
9. How music conveys emotion. In: Feder S., Karmel R.L., Pollock G.H. (eds.), Psychoanalytic explorations in music, Second series. Madison, CT, International Universities Press, 1993, pp. 125-149.
10. המניעים להתאבדות. מגמות, 10: 353-366, 1960.
11. A method for the assessment of personality changes in group psychotherapy (with Joel Shanana). Int. J. Group Psychother., 14: 139-157, 1964.
12. בעיות האמנות במחשבה הפסיכואנליטית. מגמות, 14: 347-358, 1966.
13. On the development of the artistic talent. Isr. Ann. Psychiatry Relat. Discip., 4: 211-218, 1966.
14. Clinical observations on the psychogenesis of impotence (with Shlomoh Wollstein and Atara Kaplan-Dinour). Br. J. Med. Psychol., 39: 43-53, 1966.
15. The psychodynamics of music — Part I: A critical review of the psychoanalytic and related literature. J. Music Ther., 3(4): 126-134, 1966.

המתבססת על מערכת תיאורטית רב-מודלית. במילים אחרות, מערכת שמורכבת מכמה מודלים תיאורטיים, אשר מאפשרת לערוך נתונים קליניים ראשוניים בכמה חלופות אפשריות, כך שכל תופעה יכולה להיבחן מכמה נקודות מבט ומוקד ההתעניינות יכול לעבור מנקודה אחת לאחרת בהתאם לצרכים הקליניים, הניסיוניים או התיאורטיים הספציפיים.

לדעת נוי, עובדת היעדרו של מודל תיאורטי בסיסי ואחיד שממנו ניתן להסיק על עובדות, השערות והתערבויות טיפוליות אינה מהווה נקודת חולשה כפי שקיים במדע בדרך כלל, אלא היא מהווה את האיפיון הבולט בפסיכואנליזה ואת המקור ליכולתה הספציפית לשרוד ולהסתגל. נוי אף מדגיש כי מודל צריך להיבחן ביכולתו לתת הסבר לתופעות שונות שנראות לכאורה רחוקות זו מזו ולהראות שיש להן מכנה משותף. מודל תיאורטי אינו דוגמה שצריך להאמין בה; אין מדובר באמונה, אלא במידת השימושיות של המודל. כאשר מודל תיאורטי של אסכולה מדעית מסוימת נעשה דוגמה והחוקרים הדוגלים בו הופכים לעדת מאמינים, אסכולה זו תיהפך מהר לפרק בספר על ההיסטוריה של המדע. מודל תיאורטי אינו אלא מכשיר שימושי ואינו דוקטרינה.

פרויד בנה את הפסיכואנליזה כמערכת רב-מודלית הנשענת על מספר בסיסים ולא כפירמידה הפוכה הנשענת על מודל אחד. בעת הצורך, מוספים מודל פה או משנים מודל שם, מבלי לערער את כל המערכת. כך יצר פרויד מערכת פתוחה המסוגלת לספוג לתוכה את הגילויים שנובעים מהצטברות הניסיון הקליני והאמפירי ולהתאים עצמה באופן תמידי לשינויים החברתיים והתרבותיים של כל דור ודור. נוי ציין כי גם פרויד עצמו מעולם לא התייחס למודלים התיאורטיים שלו ברצינות רבה מדי, והשתמש בהם רק כאמצעי זמני למתן הסבר לתופעות קליניות, תוך שלא היסס לשנות את המודלים שלו בהתאם לצרכיו.

לסיכום

פנחס נוי הצליח לשלב עבודה טיפולית קלינית בתחום הפסיכואנליזה והפסיכותרפיה עם הוראה והדרכה במסגרת אקדמית והמכון הישראלי לפסיכואנליזה, וכן עם מחקרים והרצאות שפורסמו בבמות שונות והקנו לו שם וסמכות בתחום מקצועי*. הוא לא היה 'הולך בתלם' ולא היסס לקרוא תיגר על הנחות ומוסכמות שאותן ראה כמיושנות וכבלתי מועילות. עם זאת ראה צורך אוניוורסלי אחד כראשוני ביותר ואולי אף היחיד, שחייב לקבל מענה בכל סוג של פסיכותרפיה – להעניק למטופל תחושה שהוא "מוטבע על המסך הפנימי של המטפל שלו גם כשאני נוכח פיסית" (51, עמ' 197).

לכל מטופל יש צורך חיוני ביותר להיות קודם כול מוכר על-ידי משהו כבן אנוש, אף אם בתפקיד נחות ושולי. תחושה

* כך, למשל, נבחר לכתוב את הערכים 'פסיכואנליזה' ו'פסיכותרפיה' באנציקלופדיה העברית.

16. The psychodynamics of music — Part II: A critical review of the psychoanalytic and related literature. *J. Music Ther.*, 4(1): 7-23, 1967.
17. The psychodynamics of music — Part III: A critical review of the psychoanalytic and related literature. *J. Music Ther.*, 4(2): 45-51, 1967.
18. The psychodynamics of music — Part IV: A critical review of the psychoanalytic and related literature. *J. Music Ther.*, 4(3): 81-94, 1967.
19. The psychodynamics of music — Part V: A critical review of the psychoanalytic and related literature. *J. Music Ther.*, 4(4): 117-125, 1967.
20. Resistance to change in group psychotherapy. *Int. J. Group Psychother.*, 17: 371-377, 1967.
21. תיאוריה פסיכואנליטית להבנת מהות המוזיקה. תצליל – למחקר. המוזיקה ולביבליוגרפיה, 4: 27-30, 1968.
22. Somatic complaints in psychiatric disorders: Social and Cultural Factors (with Jacov Lerner). *Int. J. Soc. Psychiatry*, 14: 145-150, 1968.
23. The development of musical ability. *Psychoanal. Study Child*, 23: 332-347, 1968.
24. A theory of art and aesthetic experience. *Psychoanal. Rev.*, 55: 623-645, 1968-1969.
25. A revision of the psychoanalytic theory of the primary process. *Int. J. Psycho-Anal.*, 50: 155-178, 1969.
26. The "Youth Protest" and the "Age of Creativity". *J. Creat. Behav.*, 4: 223-233, 1970.
27. About art and artistic talent. *Int. J. Psycho-Anal.*, 53: 243-249, 1972.
28. Open groups within a changing psychiatric ward in Israel (with Eliezer L. Edelstein). *Int. J. Group Psychother.*, 22: 379-383, 1972.
29. Symbolism and mental representation. *Ann. Psychoanal.*, 1: 125-158, 1973.
30. Metapsychology as a multimodel system. *Int. Rev. Psycho-Anal.*, 4: 1-12, 1977.
31. Insight and creativity. *J. Am. Psychoanal. Assoc.*, 26: 717-748, 1978.
32. Form creation in art: an ego-psychological approach to creativity. *Psychoanal. Q.*, 48: 229-266, 1979.
33. The psychoanalytic theory of cognitive development. *Psychoanal. Study Child*, 34: 169-216, 1979.
34. יתרון המשוררים על האנאליטיקאים. עיתון 77, 22-23: 29, 24: 23, 1980, 23.
35. A revision of the psychoanalytic theory of affect. *Ann. Psychoanal.*, 10: 139-186, 1982.
36. Originality and creativity. *Ann. Psychoanal.*, 12: 421-448, 1984.
37. A conversation about anthropomorphism. *Int. Rev. Psycho-Anal.*, 13: 143-161, 1986.
38. Why do we enjoy art? *Isr. J. Psychiatry Relat. Sci.*, 26: 124-137, 1989.
39. סודו של האמן. משקפיים, 13: 25-31, 1991.
40. מסתרי האורגניזם. פוליטיקה, 36: 10-13, 1991.
41. מהו 'העצמי' של 'פסיכולוגיה העצמי': חלק א' – סקירה היסטורית. שיחות, ט': 93-99, 1995.
42. מהו 'העצמי' של 'פסיכולוגיה העצמי': חלק ב' – הצגת התיאוריה. שיחות, ט': 189-190, 1995.
43. האישיות ממוקדת-העצמי – חלק ג'. שיחות, י"א(1): 5-18, 1996.
44. פסיכולוגיה של העצמי: חלק ד' 1 – התהליכים התקינים לתחזוקת תחושת-העצמי – החלום. שיחות, י"ב(1): 38-43, 1997.
45. פסיכולוגיה של העצמי: חלק ד' 2 – התהליכים התקינים לתחזוקת תחושת-העצמי – החלום. שיחות, י"ב(2): 109-116, 1998.
46. התהליכים הנורמליים לתחזוקת תחושת העצמי, חלק ד' 3 – היחסים עם הזולת והקבוצה. שיחות, י"ד(1): 6-12, 1999.
47. Where do melodies come from? PSYART: A Hyperlink J. for the Psychological Study of the Arts, 2010.
48. My way to psychoanalysis. *Psychoanal. Inq.*, 30: 133-145, 2010.
49. A theory of art and aesthetic experience. *Psychoanal. Rev.*, 100: 559-582, 2013.
50. Art and emotions (with Dorit Noy-Sharav). *Int. J. Appl. Psychoanal. Studies*, 10: 100-107, 2013.
51. דרכי אל הפסיכואנליזה. שיחות, כ"ט: 191-198, 2015.

פרופ' אליעזר ויצטום וד"ר יעקב מרגולין,

עורכי המדור

elyiit@actcom.co.il

jacob.margolin@gmail.com